

Визначна подія у геоботанічній науці

Рецензія на книгу: Продромус рослинності України. 2018. Відп. ред. Д.В. Дубина, Т.П. Дзюба. Київ: Наукова думка, 784 с.

Вихід колективної монографії "Продромус рослинності України", у підготовці якої взяли участь 25 фахівців з різних установ, є визначною подією у розвитку вітчизняної геоботаніки. У цьому виданні підсумовано результати дослідження класифікації рослинності України на основі методу Ж. Браун-Бланке із застосуванням новітніх методів аналізу та інтерпретації геоботанічних описів. Створена авторами класифікаційна схема та продромус за методикою цілком відповідають тим, які розроблені та широко застосовуються у багатьох західноєвропейських країнах, а отже, є успішно інтегрованими у міжнародну систему синтаксономічних одиниць рослинного покриву.

Рецензована книга складається з передмови, чотирьох розділів, заключення, списку літератури та покажчиків латинських назв видів і синтаксонів.

У передмові, написаній Д.В. Дубиною і Т.П. Дзюбою, стисло окреслено цілі й завдання роботи, коротко згадано ті праці, які були передумовою його появи, охарактеризовано склад і структуру пропонованого продромусу, який охоплює 75 класів, 127 порядків, 252 союзи та 1009 асоціацій. Зазначено, що для кожного синтаксону в книзі подано перелік синонімічних назв, діагностичних видів, характеристика умов місцезростання (синекологія), поширення в Україні (синхорологія), созологічний статус угруповань та перелік літературних джерел, в яких згадується цей синтаксон.

Перший розділ "Розвиток досліджень рослинності України за методом Браун-Бланке", написаний усіма авторами книги, є стислим оглядом літературних джерел, які містять відомості щодо кожного з класів рослинності, прийнятого у даній монографії.

Другий розділ "Класифікаційна схема рослинності України містить побудовану за ієрархічним принципом (від класу до асоціації) класифікаційну схему синтаксонів, прийнятих у виданні.

Головним є третій розділ "Продромус рослинності України", який містить характеристику синтаксонів. У його межах виділено 12 підрозділів, що об'єднують усі 75 прийнятих у виданні класів рослинності.

Стисло розкриємо зміст підрозділів (у дужках для кожного класу через кому подано кількість прийнятих у цьому виданні порядків, союзів і асоціацій).

Підрозділ "3.1. Водна і болотна рослинність" (автори – Д.В. Дубина, С.М. Ємельянова, Л.М. Фельбаба-Клушина, Г.А. Чорна, О.І. Жмуд, В.В. Конішук, Д.М. Якушенко, О.В. Борисова, Л.М. Борсукевич, Т.В. Дворецький) містить детальну характеристику ценозів вищої водної рослинності класів *Lemnetea* (1, 3, 23) і *Potamogetonetea* (3, 7, 42), переважно приморської водної рослинності солонуватих водойм класів *Ruppiaetea maritimae* (1, 1, 1) і *Zosteretea* (1, 1, 2), угруповань берегів карпатських гірських джерел класу *Montio-Cardaminetea* (2, 3, 6), берегових смуг мезо- і оліготрофних водойм класу *Littorelletea uniflorae* (1, 2, 7), однорічників-ефемерів берегів евтрофних водойм класу *Isoëto-Nanojuncetea* (1, 2, 8), ценозів повітряно-водної та болотної рослинності класів *Phragmito-Magnocaricetea* (4, 7, 55), *Scheuchzeria palustris-Caricetea fuscae* (3, 5, 30) і *Oxycocco-Sphagnetetea* (1, 2, 15), а також угруповання харових водоростей класу *Charetea intermediae* (2, 4, 14).

Підрозділ "3.2. Лучна рослинність" (автори – А.А. Куземко, Д.М. Якушенко, І.І. Чорней) охоплює чотири класи: *Molinio-Arrhenetheretea* (лучна рослинність рівнинної частини України; 3, 11, 43), *Calluno-Ulicetea* (чагарникові пустища Карпат і Полісся; 1, 2, 3), *Nardetea strictae* (пустищні луки Карпат і Полісся без участі чагарників; 1, 3, 9) і *Trifolio-Geranietea sanguinei* (термофільні трав'яні угруповання узлісь рівнинної частини України; 3, 4, 16).

Підрозділ "3.3. Степова рослинність" (автор – Д.С. Винокуров) містить відомості щодо синтаксономії степів України, які належать до класу *Festuco-Brometea*. У складі даного класу автор виділяє 4 порядки, 12 союзів і 56 асоціацій.

Підрозділ "3.4. Псамофітна рослинність" (автори – Т.П. Дзюба, Д.В. Дубина) містить характеристику рослинності пісків України, які належать до трьох класів: *Koelerio-Corynephoretea* (ценози

флювіогляціальних пісків Полісся; 1, 2, 4), *Festucetea vaginatae* (ценози континентальних піщаних степів лісостепової та степової зон; 1, 2, 21) і *Helichryso-Crucianelletea maritimaе* (угруповання так званих приморських "сірих дюн").

Підрозділ "3.5. Галофітна рослинність" (автор – Т.П. Дзюба) охоплює характеристику рослинності шести класів, характерних переважно для півдня України: *Crypsietea aculeatae* (1, 3, 4), *Bolboschoenetea maritimaе* (1, 3, 11), *Juncetea maritimi* (1, 2, 13), *Festuco-Puccinellietea* (7, 16, 62), *Therosalicornietea* (1, 2, 12) і *Kalidetea foliati* (1, 1, 14).

Підрозділ "3.6. Лісова рослинність" (автори – Д.А. Давидов, Ю.Р. Шеляг-Сосонко, Я.П. Дідух, І.І. Чорней, Д.М. Якушенко, В.А. Соломаха, А.А. Куземко, Т.В. Фіцайло, Д.В. Дубина, Т.П. Дзюба, Г.А. Чорна) присвячений рослинності природних лісів України. Тут охарактеризовано синтаксономію угруповань соснових лісів класів *Vaccinio-Piceetea* (3, 4, 20), *Erico-Pinetea* (1, 2, 8), *Pyrolo-Pinetea* (1, 1, 3), широколистяних і дубово-соснових лісів класів *Carpino-Fagetea sylvaticaе* (5, 7, 30), *Quercetea robori-petraea* (2, 4, 10), *Quercetea pubescentis* (1, 5, 10), мезотрофних лісових боліт Полісся класу *Molinio-Betuletea pubescentis* (1, 1, 1) і переважно заплачних дрібнолистяних лісів та вербових чагарників класів *Alnetea glutinosae* (1, 1, 10) і *Salicetea purpureae* (2, 6, 16).

У підрозділі "3.7. Чагарникова рослинність" (автори – Т.В. Фіцайло, С.М. Ємельянова) узагальнено відомості про синтаксономію чагарникових угруповань класів *Lonicero-Rubetea plicati* (1, 2, 3), *Rhamno-Prunetea* (1, 6, 33) і *Franguletea* (1, 1, 4).

Підрозділ "3.8. Хазмофітна рослинність" (автори – Я.П. Дідух, Н.А. Пашкевич, І.І. Чорней, Л.Е. Рифф) охоплює дослідження рослинності кам'янистих відслонень класів *Asplenietea trichomanis* (Карпати, Розточчя, Подільська і Придніпровська височина; 3, 5, 17), *Thlaspietea rotundifolii* (Карпати; 3, 3, 4), *Adiantetea* (Гірський Крим; 1, 1, 2), *Drypidetea spinosae* (Гірський Крим; 2, 5, 17), *Helianthemo-Thymetea* (крейдяні відслонення Середньоруської височини; 1, 2, 6), *Stipo-Trachynietea distachyae* (Гірський Крим; 1, 1, 1), *Sedo-Scleranthetea* (Подільська і Придніпровська височина; 2, 3, 8).

Підрозділ "3.9. Високогірна рослинність" (автори – І.І. Чорней, Д.М. Якушенко, А.А. Куземко, В.А. Соломаха) містить дані щодо рослинності високогір'я Українських Карпат, зокрема класів *Salicetea herbaceae* (присніжні ділянки та улоговини;

1, 2, 6), *Juncetea trifidi* (субальпійські ацидофільні луки і пустища; 2, 4, 5), *Carici rupestris-Kobresietea bellardii* (альпійські угруповання гірських вершин; 1, 1, 1), *Elyno-Seslerietea* (базифільні високогірні луки; 1, 1, 5), *Mulgedio-Aconitetea* (високотравні угруповання субальпійського гірського поясу; 4, 7, 13), *Betulo carpathicae-Alnetea viridis* (субальпійські угруповання дрібнолистяних чагарників; 1, 2, 2), *Roso pendulinae-Pinetea mugo* (субальпійське хвойне криволісся; 1, 1, 3), *Loiseleurio procumbentis-Vaccinietea* (арктобореальні і субальпійські ацидофільні ценози чагарників та чагарничків; 2, 3, 6).

До складу підрозділу "3.10. Літоральна рослинність" (автори – Д.В. Дубина і Т.П. Дзюба) уключено рослинні угруповання гало- та нітрофільних однорічників класу *Cakiletea maritimaе* (1, 1, 4), багаторічників приморського піщаного валу класу *Ammophiletea* (1, 1, 8) та валунно-галькових пляжів класу *Crithmo-Staticetea* (1, 2, 3). Усі ці класи характерні для ділянок узбережжя Чорного та Азовського морів.

Значна увага в рецензованому виданні приділена й синантропним угрупованням. Вони описані в підрозділі "3.11. Антропогенна рослинність" (автори – Н.О. Багрікова, Н.А. Пашкевич, Д.А. Давидов, Т.В. Фіцайло, М.С. Козир, А.А. Куземко, Д.М. Якушенко, Д.В. Дубина, С.М. Ємельянова, Т.П. Дзюба). У складі антропогенної рослинності виділено дев'ять класів: *Robinietea* (2, 5, 13), *Epilobietea angustifolii* (1, 2, 9), *Stellarietea mediae* (5, 18, 86), *Artemisietea vulgaris* (2, 6, 59), *Polygono-Poetea annuae* (1, 2, 10), *Plantaginetea majoris* (1, 2, 10), *Galio-Urticetea* (3, 4, 21), *Bidentetea* (1, 2, 11) та *Oryzetea sativae* (1, 1, 3).

Останній підрозділ головної частини книги "3.12. Бріофітна рослинність" (автори – С.В. Гапон, Ю.В. Гапон, Г.А. Чорна) присвячений виключно моховим угрупованням і містить характеристику класів *Funarietea hygrometricae* (1, 1, 2), *Psoretea decipiensis* (1, 2, 2), *Ceratodonto purpurei-Polytrichetea piliferi* (1, 1, 5), *Hylocomietea splendentis* (1, 3, 4), *Pleurochaeto squarrosae-Abietinelletea abietinae* (1, 1, 1), *Platyhypnido-Fontinalietea antipyreticae* (1, 1, 1), *Racomitrietea heterostichi* (1, 1, 1), *Schistidietea apocarpis* (1, 1, 1), *Neckeretea complanatae* (1, 1, 8), *Frullanio dilatatae-Leucodontetea sciurooidis* (1, 3, 6), *Cladonio digitatae-Lepidozietea reptantis* (4, 5, 14).

Четвертий розділ "Синтаксономічні особливості рослинності вищих рангів", написаний усіма співавторами книги, розкриває закономірності

поширення та структури угруповань кожного класу порівняно з їхніми західноєвропейськими аналогами. Позитивним слід відзначити, що дані про різні класи подані досить рівномірно й однотипно, незважаючи на те, що ці класи мають різний обсяг і часто дуже відрізняються за кількістю синтаксонів. У цьому ж розділі розглянуто й низку дискусійних питань, які стосуються обсягу синтаксонів вищих рангів (союз, порядок, клас), які були прийняті авторами.

У заключенні, написаному Д.В. Дубиною та Т.П. Дзюбою, вказано, що рецензована праця є підсумком понад 30-річних досліджень авторського колективу монографії. Автори також визначають основні напрямки подальших досліджень у галузі синтаксономії, які є необхідними для вирішення багатьох нагальних теоретичних і практичних завдань.

Дуже корисним для фахівців є великий список літератури (близько 1000 джерел) до пропонованого продромусу, який, крім переліку вітчизняних робіт, у яких згадується той чи інший синтаксон, містить бібліографічні посилання на першоопис (протолог) кожного з синтаксонів, прийнятих у рецензованому виданні. Значно полегшує користування книгою й

наявність алфавітних покажчиків латинських назв видів та синтаксонів, що згадуються у тексті.

У рецензованому виданні валідно описано три нових синтаксони. Це порядок *Ephedro distachyae-Medicaginetalia romanicae* Dubyna & Dziuba і союз *Ephedro distachyae-Medicaginion romanicae* Dubyna & Dziuba у межах класу *Helichryso-Crucianelletea maritimaе* та союз *Artemisio arenariae-Festucion beckeri* Dubyna & Dziuba, що входять до складу класу *Festucetea vaginatae*. Запропоновано також декілька попередніх назв (*nomina provisora*), які, очевидно, будуть валідизовані авторами пізніше.

Загалом рецензована книга залишає позитивне враження. Беззаперечним є те, що вона значно доповнює та розширює відомості про синтаксони рослинності України і є довідником для ботаніків.

Слід також відзначити високий рівень поліграфічного оформлення книги, забезпечений колективом співробітників науково-видавничого відділу медико-біологічної, хімічної та географічної літератури "НВП "Видавництво "Наукова думка" НАН України".

С.Ю. ПОПОВИЧ, Б.Є. ЯКУБЕНКО